

УЛСЫН ШАЛГАЛТ - 2023

МОНГОЛ ХЭЛ

IX АНГИ

Аймаг/дүүрэг: .....

Сум: .....

Сургууль: .....

Анги: ..... Бүлэг: .....

Овог: .....

Нэр: .....

САНАМЖ, ЗӨВЛӨГӨӨ

- Эхийг анхааралтай уншаад, даалгавруудыг гүйцэтгээрэй.
- Шалгалт 80 минутад үргэлжлэх тул цагаа сайтар төлөвлөж, зөв хуваарилан, бүх даалгаврыг гүйцэтгээрэй.

Харьд очсон монгол морьд

Харь холын газар замын эрхээр очсон хүлэг морьд унаган нутаг, ижил дасал болсон сүрэгтээ очих гэж түмэн бэрхшээлийг туулан хатируулахын тухай өгүүлэхэд үг эвлэхгүй мэт...

Монгол эр хүн, морь хоёрын амин холбоо, эх нутгаа гэх чин сэтгэлийн тухай домог түүх, ном судар олон байдаг л даа. “Адгуус гэдэг хүнээс ялгаагүй сэтгэл зүрхтэй амьтан...” гэж буурлууд учирладаг сан.

Тэртээ арван гуравдугаар зууны үед Монгол морьдын туурайн хээгээр дэлхийн талыг тамгалж байсан түүх бий. Тэр үед хэчнээн олон хүлэг унаган нутгаасаа холдож, хагацал тэмцэл амсаж байсан бол. Эртний түүх гэлтгүй, энүүхэн ойрын баримтуудыг л харахад үнэндээ элэг эмтэрч өр өмөрмөөр. Нутаг ус руугаа амь дүйн тэмцэж, олон мянган өртөө газрыг туулахын энэлэн зовлонг мэдэрнэ гэдэг юутай хэцүү. Бид өргөн тал, өндөр даваа, гаталшгүй гүнзгий мөрөн голуудыг ч туулаад ирсэн морьдын тухай домог болгон ам дамжуулж ярьдаг. Тэр байтугай Вьетнамын арлаас гүйсэн ганц морь Шар мөрөн, Алашаны их элсэн цөлийг туулаад ирсэн тухай ч үзсэн харсан мэтээр ярих хүн эдүгээ бидний дунд ч бий. Монгол морийг унаж эдэлж байсан гадаадын хүмүүсийн яриа, тэмдэглэл дурсамж зэрэг түүхэн баримтуудаас үзэхэд энэ бүхэн худал зүйл огт биш бололтой. Цэнхэр гаргийг доргиулсан галт дайны талбарт ялалт байгуулаад шархтайгаа ирсэн морьдын тухай зүрх зүссэн баримтууд ч олон байх юм. Энэ бүхнийг эргэцүүлэн бодоход Монгол хүн морин эрдэнээ төрийн сүлдэндээ залж, түүндээ залбирахын учиг багадаа мэт...

Нас бие гүйцсэн хойноо хүний нутагт очсон морь байтугай, эхийнхээ хээлд байхдаа харь газар очиж, хүний нутгийн хөрсөн дээр тэнцсэн унага, уугуул нутаг ус руугаа гүйж ирнэ гэдэг юу гэсэн үг билээ. Монгол эх орондоо, аймаг хошуу дамжуулж зарсан хүлэг морь ижил сүрэг, нутаг ус руугаа гүйдгийг мэдэхгүй хүн бараг байхгүй л дээ. Тухайлбал: Наран ургах зүг одоогийн Сүхбаатар аймгийн Эрдэнэцагаан сумын нутгаас Ховд аймгийн Зэрэг суманд худалдагдаж очсон хурдан хүлэг хэдхэн хоногийн дараа ижил сүрэгтээ сувдарсан тунгалаг хөлс дуслуулан гүйж очсон гэдэг. Энэ мэтээр тоочвол хүлэг морьдын нутаг руугаа гүйсэн тухай хууч яриа маш олон бий. Гэхдээ харь гадаадын улс оронд танихгүй мэдэхгүй, олон уул даваа, гаталшгүй туулшгүй олон гол мөрнийг туулаад нутагтаа ирнэ гэдэг үүнтэй адил зүйл биш ээ. Хэт алсаас гүйж Монгол эх нутгийнхаа ариун салхины сэжүүрийг амтлаад хилийн зурвас давж амжилгүй үрэгдсэн морьдын тухай ярих үүнээс өөр л дөө.

Дэлхийн хоёрдугаар дайн гэж Европ тивийг дарийн утаа нөмөрсөн ёроолгүй зовлонг Монгол морьд мөн л амссан. Орос зөвлөлтийн ахан дүүстээ туслахаар Улаан армийн хэрэгцээнд шилдэг 485 мянган агт морь цуглуулж, 33 мянган морийг зөвхөн дайны талбар луу илгээжээ. Гэвч энэ морьдын хэд нь Монгол нутаг руугаа гүйсэн бол, хэд нь Герман цэргийн суманд өртсөн бол гэж бодохоос зүрх хайлмаар... Оросын армид агт морьдыг хүргэж өгөхөөр төлөөлөл болж олон малчид очсон байдаг. Тэд дайны тухай ярихаасаа илүүтэй “Манай морьд Днепр мөрнөөс ус уугаад гарахдаа ихэнх нь нүдэндээ нулимстай, бүгд л нутгийнхаа зүг сэрийтэл харцгааж байсан...” гэж самсаа шархируулан ярьж буй дүрс бичлэг бий.

Монгол адуу гэдэг ийм л эх оронч ийм л тэнгэрлэг мал гэдгийг бид умартах ёсгүй. Хаана дайн болно тэнд Монгол морь л түүчээлж, хаанахын улс ялалт байгуулна тэнд Монгол морь л шагшигдаж байсныг бид өнгөрсөн түүхээс ийнхүү харж байна.

“Дайны морь” гэж саяхан дэлхийн кино урлагийн сор бүтээл дэлгэцнээ гарч, олон улсад шуугиан тарьсан. Угтаа тухайн кинон дээрх анжис чирсэн морь бол дайны морь биш, ертөнцийн дөрвөн зүг найман зовхисыг олон зуун жил хурааж ирсэн Монгол морьд л байж.

Нүүдэлч түмний их баяр цэнгэл наадмын цэцгэн ширмэлтэй зурхайг алтан туурайгаараа гижигдэн уралддаг Монгол морьд зөвхөн наадмынх байгаагүйг бид мартаж учиргүй ээ.

Ө. Цогт-Эрдэнэ

Даалгавар 1. Зохиолч эхэд ямар асуудлыг дэвшүүлсэн бэ? 2 оноо

Зохиолчийн дэвшүүлсэн асуудал: .....

.....

.....

.....

Даалгавар 2. Эхийн гол санааг илэрхийлж буй өгүүлбэрийг олж бичээд, яагаад гол санаа гэж бодож байгаагаа эхээс эш татан, өөрийн үгээр тайлбарлаарай. (3 оноо)

Эхийн гол санааг илэрхийлсэн өгүүлбэр: .....

.....

.....

Тайлбар: .....

.....

.....

Дэвшүүлсэн асуудлын талаар үзэл бодлоо баримтад үндэслэн илэрхийлж, өөрийн санааг дүгнэн бичье.

Даалгавар 3. Дэвшүүлсэн асуудлын талаар үзэл бодлоо бичээрэй. Үзэл бодлоо илэрхийлэх үгсийг ашигласан, тодорхой, бодитой, асуудалтайгаа уялдаа холбоотой байхад анхаараарай. 2 оноо

Миний үзэл бодол: .....

.....

.....

.....

.....

Даалгавар 4. Өөрийн үзэл бодлоо үнэ цэнтэй, чухал гэдгийг батлах, дэмжих баримтуудыг бичээрэй. 3 оноо

Баримт 1: .....

.....

.....

Баримт 2: .....

.....

.....

Баримт 3: .....

.....

.....

Засагч багш нарт:

Шалгалтын материалыг засаж оноожуулахаас өмнө засалт хийх багш нар бүгд материалыг уншиж, оноо өгөх нэгдсэн нэг ойлголттой болно.

Боломжтой бол засагч багш нар ажлаа хуваарилахдаа материалын тоог тэнцүүлж, таван багшид дөч дөчин материал гэх биш, бүх шалгуулагчийн 1-3-р даалгаврыг нэг багш, 4-7- даалгаврыг нэг багш, 8-р даалгаврыг гурван багш гэх мэтээр хуваарилах. Энэ нь шалгалтын дүн үнэн зөв, шударга, бодитой байхад эерэг нөлөөтэй.

Шалгалтыг зөвхөн 0, 1, 2, 3 гэх мэт бүхэл оноогоор дүгнэнэ. 0.5, 1.5, 2.5 гэх мэт бутархай оноог ямар ч тохиолдолд өгөхгүй.

Оноо өгөх зарчим:

Даалгавар 1. Нийт 2 оноо

Эхэд дэвшүүлсэн асуудлыг зөв тодорхойлсон бол 2 оноо

Эхэд дэвшүүлсэн гол асуудлыг олоогүй ч тодорхой хэмжээнд хөндсөн асуудлыг олсон бол 1 оноо

Эхэд дэвшүүлсэн асуудалтай хамаагүй зүйл олсон эсвэл асуудлыг тодорхойлоогүй тухай гэж ерөнхийлсөн бол 0 оноо /Цөөхөн үлдсэн мазаалайг хамгаалах тухай гэх биш мазаалайн тухай эм хариулт нь ерөнхий болно/

Даалгавар 2. Нийт 3 оноо

Эхийн гол санааг илэрхийлсэн өгүүлбэрийг олсон бол 2 оноо

Эхийн гол санааг илэрхийлсэн өгүүлбэрийг олсон боловч, өөр өгүүлбэр хамт бичсэн эсвэл цогцолбороор нь авсан бол 1 оноо

Эхийн гол санааг илэрхийлэх өгүүлбэрийг олж чадаагүй бол 0 оноо

Эхээс эш татан санаагаа батлан тайлбарласан бол 1 оноо

Гол санааг буруу тайлбарласан эсвэл эхээс эш таталгүй, өөрийн үгээр бичсэн бол 0 оноо

Даалгавар 3. Нийт 2 оноо

Үзэл бодол нь дэвшүүлсэн асуудалтай уялдаа холбоотой бол 1 оноо

Үзэл бодол нь дэвшүүлсэн асуудалтай холбоо хамааралгүй бол 0 оноо

Үзэл бодлоо илэрхийлэх үгсийг ашигласан бол 1 оноо

Үгсийг ашиглаагүй бол 0 оноо /Мөн даалгавар 1-ийг гүйцэтгэлгүй орхиж энэ даалгавар /Даалгавар 3/-ыг хийсэн бол энэ даалгаврыг бүхэлд нь 0 оноо/

Даалгавар 4. Нийт 3 оноо

Даалгавар 3-т бичсэн үзэл бодолтой хамааралтай бол 1 оноо

Ахин нэг өөр байр сууринаас хандсан бол 0 оноо /хэрэв энд 0 оноо авсан бол баримтыг зөрчилтэйд тооцно/

Өөрийн үзэл бодлыг дэмжсэн, баталсан буюу зөрчилгүй бол 1 оноо

Аль нэг баримт зөрчилтэй бол 0 оноо /өөрийн үзэл бодлын эсрэг, ташааруулж болох, худал зэрэг баримтууд нь зөрчилтэйд тооцогдоно/

Гурван баримт бичсэн бол 1 оноо

Нэг л баримт дутуу бол 0 оноо /Мөн даалгавар 1, 3-ыг гүйцэтгэлгүй орхиж энэ даалгавар /Даалгавар 4/-ыг хийсэн бол энэ даалгаврыг бүхэлд нь 0 оноо/

Даалгавар 5. Нийт 3 оноо

Даалгавар 3, 4-ийг хамааруулан нэгтгэн дүгнэсэн бол 1 оноо

Дүгнэлт нь тодорхой бөгөөд ойлгомжтой бол 1 оноо

Дүгнэлтээс асуудлыг шийдэх ямар нэгэн шийдэл, гарах арга зам эсвэл шинэ санаа гарсан бол 1 оноо

Дээрх шалгуурын аль нэгийг хангаагүй тохиолдолд харгалзах оноог хасна. Мөн даалгавар 1, 3, 4-ийн аль нэгийг гүйцэтгэлгүй орхиж энэ даалгавар /Даалгавар 5/-ыг хийсэн бол энэ даалгаврыг бүхэлд нь 0 оноо

Даалгавар 6. Нийт 2 оноо

Өгүүлбэрийн найруулгын алдааг бүрэн төгс зассан бол 2 оноо

Өгүүлбэрийн найруулгын алдааг дутуу хагас зассан бол 1 оноо

Найруулгын алдааг засаагүй, буруу зассан эсвэл өөр шинэ алдаа гаргасан бол 0 оноо

Даалгавар 7. Нийт 5 оноо

Бүгдийг зөв хөрвүүлсэн бол 5 оноо

1-2 үг алдаатай хөрвүүлсэн бол 4 оноо

3-4 үг алдаатай хөрвүүлсэн бол 3 оноо

5-6 үг алдаатай хөрвүүлсэн бол 2 оноо

7-8 үг алдаатай хөрвүүлсэн бол 1 оноо

9 ба түүнээс дээш үг алдаатай хөрвүүлсэн бол 0 оноо

Даалгавар 8. Нийт 20 оноо

агуулаа	оноо өгөх заавар	ОНОО
Сэдэв ба зорилго	Зорилгоо хангаж, эхийг бүхэлд нь учир шалтгааны уялдаа холбоотой бичсэн бол	5
	Учир шалтгааны уялдаа холбоо, цаг хугацаа, үйл явдлын дараалал бага зэрэг алдагдсан бол	4
	Учир шалтгааны уялдаа холбоо муутай ч сэдвийн дагуу бичсэн бол	3
	Сөрөг хандлагатай эсвэл нэг үйл явдлыг биш хэд хэдийг бичсэн бол	2
	Ямар нэгэн зохиол бүтээлээс санаа авсан, санааг давтсан бол	1
	Сэдэв, зорилгоос хазайсан, хуулсан бол	0
	<i>хийгээгүй бол</i>	X
Дүр дүрслэл	Дүр, дүрслэлийг оновчтой ашигласан бол	2
	Оновчтой биш ч дүрслэх ур маяг ашигласан бол	1
	Дүрслэх ур маяг ашиглаагүй, хүний хэлсэн үг зэрэг нь ялгарч мэдэгдэхээргүй бол	0
	<i>хийгээгүй бол</i>	X
Хэв маяг	Эх бүхэлдээ хүүрнэсэн өнгө аястай бол	2
	Эхийн ихэнх хэсэг хүүрнэсэн бол /дүр, орчноо танилцуулах гээд хэт их тоочих зэрэг алдаа гарсан бол/	1
	Эх бүхэлдээ өөр хэв маягтай бол	0
	<i>хийгээгүй бол</i>	X
Бүтэц	Эхийн бүтэц ойлгомжтой, догол мөр, зайгаар заагласан бол	3
	Эхийн бүтэц ойлгомжтой хэдий ч догол мөр зайгаар зааглаагүй бол	2
	Эхийн эхлэл, гол, төгсгөл хэсгийн аль нэг нь дутуу бол	1
	Эхийн бүтэц тодорхой зааггүй, санаа бүрэн биш бол	0
	<i>хийгээгүй бол</i>	X
Хэл зүй, найруулга	Хэл зүй найруулгын алдаагүй бол	3
	Хэл зүй найруулгын багахан алдаатай ч ерөнхий цогцолбор болоод бичвэрийнхээ найруулгад нөлөөлөөгүй бол	2
	Хэл зүй найруулгын алдаа нь тухайн цогцолбор болоод бичвэрийнхээ найруулгыг сулруулсан бол	1
	Хэл зүй найруулгын алдаа их бол /4+ алдаа/	0
	<i>хийгээгүй бол</i>	X
Үгийн тоо	180-210 хооронд бол	1
	Үгийн тоо их, бага бол	0
	<i>хийгээгүй бол</i>	X
Зөв бичгийн дүрэм	0-1 алдсан бол	3
	2-5 алдсан бол	2
	6-9 алдсан бол	1
	10+ бол	0
	<i>хийгээгүй бол</i>	X
Бичгийн соёл	Уншиж ойлгоход саадгүй бол /дармал байж болно/	1
	Уншиж ойлгоход хэцүү, үсэг, тэмдэг хооронд ялгаагүй бичсэн бол.	0
	<i>хийгээгүй бол</i>	X